

Recenze

Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity – Studia paedagogica.

Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, 208 s. ISBN 80-210-3452-1.

Z pera pedagogov s študentov Ústavu pedagogických vied na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne vyšiel ďalší, v poradí deviaty z aktuálneho edičného radu, zborník *Studia paedagogica*. Jeho ústrednou témou je *škola jako místo učení, sociálního setkávání a profesionálního rozvoje*. Výber témy podmienil hlboký výskumný záujem ústavu o školu. Jeho pracovníci v posledných rokoch realizovali rad výskumov zameraných na kultúru školy, na rozhodovacie procesy v škole, na kooperáciu učiteľov, rodiny a školy, na manažment školy. Zborník prináša niektoré veľmi zaujímavé výsledky.

Tematické zameranie jednotlivých príspevkov je pre dnešnú pedagogickú teóriu a prax veľmi aktuálne. Otázky spojené s životom školy, jej fungovaním, otvorenosťou voči rodičom a verejnosti sú v dnešnej dobe odrazom snáh o modernizáciu školy. Obzvlášť prínosné sú preto výsledky z jednotlivých výskumov realizovaných pracovníkmi ústavu. Prezentované práce sú určené okrem akademickej aj pre širšiu pedagogickú verejnosť a disponujú informáciami, ktoré rozšíria rozhľad každého čitateľa.

Zborník je štruktúrovaný do niekoľkých častí. Hlavná časť obsahuje príspevky pracovníkov Ústavu pedagogických vied a hostí. Väčšia časť týchto prác prezentuje riešenia čiastočných úloh rozličných výskumných projektov a uvádza ich teoretické východiská.. Úvodný príspevok s názvom *Proměny „žákovství“ v pražských školách* pochádza z pera Miroslava Rendla a Aleny Škalodovej, ktorí pôsobia na katedre pedagogickej psychológie na PF UK v Prahe. Autori sa zaoberajú postojmi rodičov a detí k škole, skúmajú rozdiely medzi žiakmi v oblasti hodnôt, spôsoboch trávenia voľného času, hľadajú determinanty školskej úspešnosti. Príspevok je zaujímavý výskumom, ktorý bol realizovaný s odstupom 11 rokov. Interpretácia výsledkov je sústredená na zmeny jednotlivých postojov a determinant, ale čitateľ tu nájde aj veľa „konštánt“, čo je do určitej miery prekvapujúcim zistením vzhľadom na zmeny, ktoré sa udiali v priebehu transformácie spoločnosti za posledných desať rokov. Ďalší príspevok patrí Helene Grecmanovej pôsobiacej na katedre pedagogiky PF UP v Olomouci. Prostredníctvom výskumu prináša nové postrehy *k poznatkům o vyučovacímu klimatu*, zároveň uvádza jeho charakteristiky a typy. Príspevok je orientovaný na školskú prax. Nasledujúca práca je výsledkom

vedecko-výskumných snáh tímu Milana Pola, Lenky Hlouškovéj, Petra Novotného, Martina Sedláčka a Jiřího Zouneka. Autori v prezentovanom príspevku *Vnitřní a vnější souvislosti fungování školy a její kultury* vychádzajú z výskumnej úlohy projektu Kultura české školy a strategie jejího rozvoje. V editoriali zborníka k danému textu je napísané: „Je obtížné nejen popsat, ale především skutečně pochopit komplexní jev, který bývá označován jako ‚kultura školy‘ a který v sobě zahrnuje všechny dimenze školního života.“ V príspevku sa okrem iného hovorí o štyroch možných perspektívach fungovania školy a kultúry školy. Ide o školu ako 1. inštitúciu, 2. bežnú organizáciu, 3. špecifickú organizáciu a 4. spoločnosť, pričom prvé tri vystihujú podstatu českej školy, zatiaľ čo k interpretácii školy ako spoločnosti podľa výsledkov výskumu nie sú opodstatnené argumenty. Ďalší príspevok pojednáva o otvorenosti škôl voči rodičom a verejnosti. Podobne ako predchádzajúce úvahy rieši úlohy konkrétneho projektu. V tomto texte je zdôraznená stále naliehavejšia potreba otvárania sa škôl širokej verejnosti. Tím autorov (Milada Rabušicová, Klára Šedová, Kateřina Trnková, Vlastimil Čiháček) okrem iného pojednáva o škole a možnostiach celoživotného vzdelávania a o podpore dobrého fungovania rodiny, čo sú veľmi zaujímavé úvahy, ktoré sa však v praxi podľa zistení výskumu nestretli s podporou a pochopením. Závety vyplývajúce z výskumu poukazujú na nedostatočnú úroveň otvorenosti českých škôl, avšak podľa autorov ide o prirodzenú súčasť procesu prenikania nových tendencií do života škôl. V duchu spolupráce rodiny a školy je prezentovaný ďalší príspevok. Vlastimil Čiháček sa v ňom zameril na záujmy rodičov ako súčasť kontaktu so špeciálnymi školami. Jeho štúdiá prezentuje výsledky výskumu. Dva nasledujúce príspevky sa venujú učiteľskej problematike. V prvom Bronislava Kasáčová z PF UMB v Banskej Bystrici sa zaoberá zmenami učiteľskej profesie a kontinuálnym vzdelávaním učiteľov, v druhom Petr Novotný prostredníctvom troch rovin, a to osobnostnej, technologickej a kultúrnej pojednáva o inováciách v práci učiteľa. Obe príspevky sú teoretického charakteru.

Ako predchádzajúce aj tento zborník obsahuje práce, ktoré sa tematicky vymykajú z rámca ústrednej témy. Väčšinou ide o texty, ktoré prinášajú nové správy z riešenia projektov, reflektujú ich stav a pokrok v oblasti bádania konkrétnej problematiky. V súčasnosti jednou z najdiskutovanejších tém sú otázky vzťahu školy a informačných i komunikačných technológií. Ich využitie v školách je nevyhnutné, avšak ako všetci dobre vieme, zatiaľ nie je na dostatočnej úrovni. Informačné a komunikačné technológie sa v dnešnej dobe vyvíjajú veľmi rýchlym tempom. Nepoznanie ich zákonitostí, princípov fungovania, absencia manuálnych zručností posúvajú človeka na perifériu spoločenských činností. Zaujímavý pohľad na túto problematiku prináša príspevok od Jiřího Zouneka. Jeho štúdiá vychádza zo zahraničných poznatkov o začleňovaní informačných a komunikačných technológií do škôl a je jedným z východísk pre skúmanie súčasnej situácie v Čechách. Ďalšiu informačnú správu prináša Dana Knotová, ktorá prezentuje výsledky výskumu zameraného na zmapovanie inštitúcií poskytujúcich vzdelávanie pre poradcov v Českej republike. Správa obsahuje zoznam kompetentných inštitúcií, analyzuje jednotlivé študijné programy a poukazuje na situáciu v zahraničí.

Ďalšiu časť zborníka tvoria príspevky z bakalárskych, diplomových a doktorandských prác. Sú rôznorodého zamerania a poukazujú na šírku záujmov študentov ako aj na odborné vedenie, ktorého sa im dostáva zo strany pedagógov.

V danom zborníku môže čitateľ nájsť aj správy z niektorých významných konferencií, ktoré sa konali v priebehu minulého roka. Záverečným textom je spomienka na dlhoročnú pracovníčku ústavu prof. Lilu Monatovú.

Zborník svojím obsahom a rozsahom poukazuje na mnohostrannú činnosť ústavu. Prináša výsledky prác a snáh pedagógov o rozvoj pedagogickej vedy. Reflektuje súčasný stav a do určitej miery udáva smer nasledujúcich bádání. Rieši konkrétne výskumné úlohy a následne nastoľuje ďalšie, ktoré je potrebné v blízkej budúcnosti preskúmať a riešiť.

Nada Lohinová

Skalková, J.

Pedagogické výzvy nové doby.

Brno: Paido, 2004. 158 s.

Odbornú pedagogickú literatúru obohatila publikácia z pera prof. Jarmily Skalkovej, jednej z najvýznamnejších odborníčok v oblasti pedagogiky 20. storočia, známej nielen v Českej republike, ale aj za jej hranicami. Ide o zborník štúdií, z ktorých niektoré boli publikované vo vedecko-odborných časopisoch v priebehu ostatných desiatich rokov.

Publikácia pozostáva z 13 štúdií, ktoré sú po obsahovej stránke rozdelené do dvoch častí. Prvá časť s názvom *Vybrané teoretické a metodologické problémy pedagogiky* sa venuje metodologickej problematike ako vyplýva z názvu, a druhá časť s názvom *K aktuálným problémům vnitřní přestavby naší školy* je venovaná analýze vybraných problémov súčasnej českej školy. Už z prívlastku „našej“ školy vidno autorkin osobný vzťah k predmetu jej profesionálneho záujmu.

Autorka v úvode uvádza, že zmyslom publikácie „*nejsou retrospektivní pohledy na řešenou problematiku, i když se v obou částech více či méně výrazně uplatňují aspekty historicko-vývojové*“ (s. 7). Prvú časť však možno právom považovať za veľmi vydarený pokus o kritické prehodnotenie pedagogiky a pedagogického myslenia druhej polovice 20. storočia, nielen v Českom, ale aj v širšom európskom kontexte. Autorka tiež načrtla východiská a inšpirácie pre pedagogickú vedu na začiatku 21. storočia. Naplnila tým jedno z ňou vytýčených poslání pedagogiky 3. tisícročia, ktoré sama špecifikuje v úvode prvej štúdie tak, že pedagogika „*potřebuje uplatňovat vlastní formy kritického analytického myšlení a potřebuje sama sebe historicky reflektovat*“ (s. 13).

V jednotlivých štúdiách sa postupne zaoberá pedagogikou a jej smerovaním v kontexte súčasnej globalizovanej spoločnosti. Poukazuje na vplyv aktuálnych spoločenských zmien, ale zároveň upozorňuje na autonómiu pedagogickej vedy, jej vlastný vedecký aparát a potrebu jej kritického prehodnotenia. Odhaľuje vplyv nového kontextu vedy a zmenu jej paradigmy, ktorá musí zákonite ovplyvniť aj

pedagogiku. Štúdia je nielen najrozsiahljšou, ale poskytuje veľmi komplexný vysoko fundovaný príspevok do metodológie a teórie súčasnej pedagogickej vedy. Druhá štúdia sa venuje problematike vedeckého jazyka v pedagogike. Ide opäť o vysoko aktuálnu otázku v českej a podobne aj slovenskej súčasnej pedagogickej teórii. Upozorňuje napr. na špecifický rys pedagogiky, ktorej vedecký jazyk vrátane odbornej terminológie sa „*velmi blíží běžnému mimovědeckému jazyku*“ (s. 34) Ďalšou zaujímavou štúdiou a témou je vzťah pedagogiky a postmoderného myslenia. Autorka ozrejmjuje vplyv myšlienkových prúdov postmodernity na pedagogické myslenie, odhaľuje jeho riziká a úskalía, na druhej strane postmoderu neodmieta, ale doporučuje k hľadaniu a odhaľovaniu „*nových dimenzí pedagogického myšlení*“ (s. 50) v jej kontexte. V krátkej štúdii *Rozvíjet kulturu pedagogického myšlení* špecifikuje riziká informačnej explózie a urýchlených inovácií pedagogických kategórií a termínov. Uvádza, že „*současná pedagogická a pedagogicko-psychologická teorie neodpovídá dostatečně učitelé na otázky, které musí stále řešit...*“ (s. 54) V štúdiu s názvom *Obnovený zájem o rozvíjení pedagogického myšlení* v úvode píše, že „*z pole pozornosti uniká problematika, která tvoří jádro didaktiky*“ (s. 57) Upozorňuje na problém vytlačania didaktiky pojmom kurikulum, hoci neprebehla žiadna diskusia medzi didaktickou teóriou a teóriou kurikula. Tiež poukazuje na konflikt k tomu sa viažucich dvoch smerov didaktického myslenia a nebezpečenstvo paušálneho preberania zahraničných trendov bez kritického prehodnotenia vlastnej tradície. Posledná štúdia prvej časti sa venuje dialógu pedagogiky a spoločnosti, ktorý sa podľa autorky nedarí účinne rozvíjať.

Druhá časť publikácie obsahuje sedem štúdií, v ktorých autorka analyzuje a rieši aktuálne problémy vznikajúce v súvislosti s reformou českej školy. Táto časť logicky nadväzuje na predchádzajúcu a odhaľuje autorkin vhlad a schopnosť integrácie pedagogickej teórie a praxe. Rozoberá v nich problematiku vzdelanosti a vzdelávania, výchovu a vzdelávanie v kontexte globalizácie, maturitu, osemročné gymnáziá, diferenciaciu a socializáciu vyučovania, využívanie médií v školskom vyučovaní, rámcové vzdelávacie programy.

Publikácia je vhodne doplnená profilom profesionálneho života prof. Skalkovej z pera Jiřího Semráda. Je rekapituláciou jej bohatého pedagogického odkazu, nakoľko profesorka Skalková sa dožila osemdesiat rokov a jej odborná činnosť zavŕšila úctyhodných pädesiat rokov. K tomu je možné vyjadriť len skutočný obdiv a pranie zdravia do ďalších rokov života.

Čo sa týka celostného hodnotenia publikácie, vzácny je najmä jej komplexný interdisciplinárny pohľad na problémy pedagogickej teórie a edukačnej praxe. Neveľké dielo *Pedagogika a výzvy nové doby* možno považovať za veľké svojím obsahom. Uspokojuje náročného čitateľa pedagogickej obce a premostuje dve tisícročia v oblasti pedagogickej vedy. Možno ho považovať za testament profesionála, ktorý zasvätil svoj život pedagogike a významne prispieva k naznačeniu „*pedagogických črt 21. století*“ (Semrád, s. 158)

Blanka Kudláčová

Ries, L., Kollárová, E. (ed.)

Svet cudzích jazykov dnes.

Inovačné trendy v cudzojazyčnej výučbe. 1. vyd. Bratislava: Pedagogické vydavateľstvo DIDAKTIS, 2004. 188 s. ISBN 80-89160-11-5.

Tato publikace je určena širším odborným kruhům a všem zájemcům, kteří se chtějí seznámit s některými aktuálními trendy v oblasti výuky cizích jazyků, jejichž společným jmenovatelem je zejména snaha o prohloubení humanizace vyučovacího procesu. Autorský kolektiv je složen z předních odborníků, představitelů současné české a slovenské lingvodidaktiky.

Lumír Ries a Pavla Zajícová v úvodním příspěvku *Humanizace cizojazyčného vyučování* poukazují na fakt, že ani na počátku 21. století se škola nejeví vždy jako dílna lidskosti, ale spíše jako dílna prospěšnosti. A jak může jednat učitel cizího jazyka, aby podpořil myšlenku humánní školy a výsledkem jeho výchovy nebyl jen člověk schopný být dobrým pracovníkem, ale aby si přinejmenším chtěl a uměl v životě hrát, aby pomáhal bližním a neubližoval jim, aby sdílel vyšší hodnoty a aby hledal a nalézal smysl svého bytí? Autoři nabízejí odpovědi na výše uvedené otázky pomocí dvou způsobů náhledu na jazyk: 1. jazyk v souvislosti s osobnostním a sociálním rozvojem jedince; 2. jazyk jako předmět poznání a nástroj jednání jedince. Oba tyto náhledy jsou blíže vysvětleny z hlediska pedagogického, psychologického i lingvodidaktického. Čtenář velmi ocení řadu konkrétních metodických námětů, pomocí nichž lze v cizojazyčné výuce úspěšně realizovat výše vytčené cíle. K prvnímú náhledu publikace nabízí metodické postupy k posílení dialogického klimatu ve třídě, herního principu, příklady tzv. doprovodných her a meziher a náměty pro práci s literárním textem ve smyslu rozhovoru nad tímto textem, ve srovnávání různých způsobů jeho vnímání, čímž se posiluje vzájemné dorozumívání. K tématu druhému nalezneme v příspěvku bližší osvětlení problematiky vnitřní diferenciacie ve vyučování, facilitace žákovu učení a rozvíjení schopnosti učit se učit cizímu jazyku.

Příspěvek Evy Kollárové *Kulturologické smerovanie cudzojazyčnej edukácie* představuje velmi fundovaný přínos k bližšímu osvětlení kulturologicky orientované cizojazyčné výuky, která do popředí zájmu staví člověka, nositele jiné kultury, jeho normy chování a jednání. Za její metodologický základ autorka považuje interkulturní komunikaci, jejímž předmětem se stává kultivace vzájemných vztahů. Dále se zamýšlí nad vztahem jazyka a kultury především z hlediska potřeb lingvodidaktiky. Za velmi cennou část příspěvku považují kapitoly, které jsou věnované tzv. kulturologické kompetenci učitele cizích jazyků jako interpreta a průvodce cizí (jiné) kultury a v nichž nalezneme inspirativní ukázky z praktické realizace výše uvedených myšlenek na příkladu výuky ruského jazyka. Tyto ukázky lze mimo jiné nalézt v nové autorské vysokoškolské učebnici *Rusko v dialógu kultúr*, která respektuje komunikativní, činnostní a kulturologický přístup ve výuce blízkého cizího jazyka.

Jednou z neaktuálnějších otázek současné didaktiky cizích jazyků se zabývá v článku **Možnosti a perspektívy rozvíjania autonómie učiaceho sa cu-**

dzí jazyk Eva Tandlichová. V úvodní kapitole se pokouší tento pojem vymezit, přičemž poukazuje na výsledky historického a filozofického bádání, jež dokazují, že se nejedná o princip nový, ale objevuje se již v dřívějších edukačních konceptech (např. J. Á. Komenský). Velká pozornost je dále věnována pedagogickým a psychologickým předpokladům uskutečňování autonomního učení a vyučování. V této souvislosti se autorka vyjadřuje k roli žáka, prostředí (třídy), stylům a strategiím učení společně s upozorněním na Gardnerovu teorii mnohočetných inteligencí. Vedle teoretických poznatků čtenář na tomto místě najde několik námětů pro edukační praxi na příkladu výuky angličtiny. V kapitole věnované výchově a „tréninku“ budoucích učitelů cizích jazyků pro autonomní třídu naleznou pouatavé náměty zejména vysokoškolsí didaktické cizích jazyků. Kritickému pohledu na perspektivy rozvoje autonomie v oblasti celoživotního vysokoškolského (tzv. distančního) vzdělávání je věnována závěrečná úvaha.

Jarmila Mothejzlíková, Radomír Choděra a Lumír Ries v příspěvku **Inovační (alternativní) metody výuky cizích jazyků** vyjadřují přesvědčení, že inovační (alternativní) metody jsou zaměřeny na žáka, „navozují iluzi tepla, harmonie a soukromí, takže vytvářejí určitou hráz vůči realitě plné konfliktů“, a výrazně posilují princip humanizace procesu vyučování i učení. Tyto metody čerpají zejména z humanistické psychologie, kognitivní psychologie a psychoterapie. Přehledným způsobem jsou v článku představeny následující alternativní metody uplatňované v cizojazyčné výuce: sugestopedie, sofrologie, metoda celkové fyzické odpovědi, vyučování jazyků v komunitě, tichá metoda, ústní přístup (situační jazykové vyučování), přirozený přístup, aktivizující metody cizích jazyků, lingvistická psychodramaturgie a metoda dramatu. Za zvláštní a i pro dnešní koncept vyučování cizím jazyku inspirativní považují autoři didaktický koncept cizích jazyků ve waldorfské škole, kterému věnují poslední kapitolu.

Informační a komunikační technologie se stávají neoddělitelnou součástí moderního cizojazyčného vyučování. Marie Hanzlíková ve svém příspěvku **Počítače ve výuce cizích jazyků** popisuje výhody práce na Internetu jako zdroji informací, přičemž zvláštní pozornost věnuje *hypertextu* jako jednomu z progresivních způsobů vytváření výukových materiálů podle potřeb žáků i vlastních cílů výuky. Autorka dále zmiňuje velké možnosti využití Internetu v projektově orientované cizojazyčné výuce, při práci s on-line slovníky apod. Za oblíbený nástroj výuky cizích jazyků považuje autorka e-mail a uvádí řadu konkrétních námětů pro vyučovací praxi. Dále pak uvádí, že promyšlené a uvážené zapojení informačních a komunikačních technologií do cizojazyčné výuky může výrazně zefektivnit proces vyučování-učení, umožňuje zavedení e-learningu na VŠ, nejrůznějších výukových programů. Zamýšlí se nad využitím těchto technologií i výukových programů z didaktického hlediska i z hlediska samostudia; v této souvislosti získá čtenář podnětné informace v kapitole věnované využívání tzv. CALL programů.

Problematiku výuky cizího jazyka u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami se zabývá v příspěvku *Výuka cizích jazyků u dětí s dyslexií* Marta Šigutová. V úvodu poukazuje na obtížnost jednoznačného vymezení pojmu a ve svém příspěvku používá pojem „dyslexie“ s odkazem na definici anglické provenience

(Britská asociace dyslexie). Ve vztahu k osvojování angličtiny pak uvádí obvyklé obtíže, nabízí krátké zamyšlení nad otázkou volby cizího jazyka pro dítě s dyslexií a v přehledné podobě uvádí principy výuky cizích jazyků u dětí této cílové skupiny. V kapitole věnované námětům na vhodné aktivity pro výuku anglického jazyka můžeme nalézt řadu inspirativních praktických příkladů pro edukační praxi.

Věra Janíková